

<https://doi.org/10.5559/di.26.1.04>

ONLINE AKTIVNOSTI I RIZIČNA PONAŠANJA ADOLESCENATA U VIRTUALNOM OKRUŽENJU

Lucija VEJNELKA
Pravni fakultet, Zagreb

Nives STRABIĆ, Marija JAZVO
Zagreb

UDK: 316.624-053.6:004.738.5

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. 7. 2016.

Ovaj rad temelji se na istraživačkom projektu provedenom u suradnji autorica koji je priznat kao diplomski rad na Studijskom centru socijalnog rada Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ovisnost o internetu i elektroničko nasilje među mladima pojave su koje, zbog razvoja tehnologije i široke dostupnosti interneta, bilježe porast. Istraživanje je provedeno s adolescentima (N = 352) u 9 slučajno odabranih srednjih škola u Republici Hrvatskoj, kako bi se ispitali odnosi između načina upotrebe interneta i rizičnih online ponašanja mladih. Upotrijebljeni su standardizirani mjerni instrumenti: Test ovisnosti o internetu (Young, 1998) i Upitnik o doživljavanju i činjenju elektroničkoga nasilja (Del Rey i sur., 2015) te pitanja o sociodemografskim obilježjima ispitanika i online aktivnostima sudionika. Rezultati pokazuju da se kod 36,2% sudionika javljaju znakovi ovisnosti o internetu, dok 50,7% učenika sudjeluje u raznim pojavnim oblicima elektroničkoga nasilja. Količina vremena provedenog na internetu u slanju *instant* poruka, gledanju filmova/videoa, slušanju glazbe i igranju online igara korelira s ovisnosti o internetu i sa sudjelovanjem u virtualnom nasilju među mladima. Istraživanje je potvrdilo pretpostavke teorije rutinskih aktivnosti, a rezultati upućuju na to da učenici koji provode elektroničko nasilje pokazuju tendenciju rizičnoga ponašanja i u ostalim online aktivnostima. U radu je predstavljen odnos između razine ovisnosti o internetu i uključenosti u činjenje i doživljavanje elektroničkoga nasilja te su navedene smjernice za buduća istraživanja na ovom području.

Ključne riječi: ovisnost o internetu, elektroničko nasilje, online aktivnosti, adolescenti

Lucija Vejmelka, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51,
10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: lucijav@gmail.com

UVOD

U zadnje vrijeme internet je preuzeo značajnu ulogu u našem privatnom i profesionalnom okruženju. Broj korisnika interneta iz godine u godinu raste, tehnologija napreduje, a online aktivnosti obuhvaćaju sve raznolikiji i bogatiji sadržaj. Upotreba interneta i virtualna komunikacija sastavni su dio svakodnevnoga života mladih koji ga rabe u razne svrhe, a interakcije i ponašanja mladih u virtualnom okruženju u žarištu su mnogih istraživača (Guan i Subrahmanyam, 2009). Državni zavod za statistiku (2016) navodi da je u Hrvatskoj primijećen porast korisnika interneta u svim dobnim skupinama, osim kod osoba starijih od 65 godina, te da ga najviše rabe mladi od 16 do 24 godine. S obzirom na sadržaj online aktivnosti u kojima mladi sudjeluju, pokazalo se kako 63% hrvatskih tinejdžera rabi internet za komunikaciju s prijateljima, 61% za skidanje raznih sadržaja, 47% pretražuje sadržaje za školu i učenje, 42% pretražuje bez posebnoga cilja, 20% rabi za e-poštu, 18% njih kao aplikacije za socijalizaciju, 10% piše blogove, a 9% mladih sudjeluje u raspravama (Buljan Flander, Čosić i Profaca, 2009).

Uz mnoge prednosti upotrebe interneta, javljaju se "novi", rizici poput narušene privatnosti i sigurnosti, internetskoga kriminala te raširenosti neprimjerenih sadržaja (Greenfield i Yan, 2006). Izloženost online rizicima može imati dugotrajne i intenzivne negativne posljedice za svaku osobu, a poglavito za mlade, koji rizike ne sagledavaju uvijek kritički, a nerijetko ih nisu ni svjesni. Rizici ovisnosti o internetu i elektroničkom nasilju u današnjem su žarištu istraživača, a istraživanja na ovom području na skupini adolescenata važna su za razumijevanje ponašanja mladih u virtualnom okruženju, osmišljavanje pravodobnih strategija prevencije te otkrivanje i pravodobni tretman online rizičnih ponašanja.

Ovisnost o internetu opisuje se kao stanje u kojem pojedinac gubi kontrolu nad upotrebom interneta te ga nastavlja rabiti prekomjerno, do točke u kojoj doživljava problematične ishode koji negativno utječu na njegov život (Young i de Abreu, 2011). Osobe koje pokazuju znakove ovisnosti o internetu doživljavaju poteškoće u akademskom, međuljudskom, financijskom, profesionalnom i fizičkom funkcioniranju (Young, 1996). Prema tome, Block se (2008) zalagao za uvođenje internetske ovisnosti u *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje* (DSM-5). Ipak, ovisnost o internetu nije uključena u DSM-5 ni u *Međunarodnu klasifikaciju bolesti i srodnih zdravstvenih problema* (MBK-10). Unatoč tome, termin je uvriježen i učestalo ga rabe istraživači i ostali stručnjaci koji se bave tim područjem, stoga će se u tom obliku upotrebljavati i u ovom radu. Važnost ovoga fenomena sa zdravstvenog aspekta izražena je svrstavanjem igranja online igara u dodatak DSM-5,

što je pokrenulo ozbiljnu raspravu o uključenju internetske ovisnosti u službene klasifikacije bolesti te dodatna istraživanja u tom kontekstu (Petry i sur., 2014). Budući da postoje mnoga nesuglasja među istraživačima oko konceptualizacije fenomena ovisnosti o internetu, u literaturi se za ovo rizično online ponašanje, uz pojam *ovisnosti o internetu*, rabi različita terminologija, poput *kompulzivnoga korištenja interneta*, *problematične uporabe interneta*, *patološkoga korištenja internetom*, *računalne ovisnosti* i *net-ovisnosti* (Guan i Subrahmanyam, 2009).

Iako interes šire javnosti i istraživačke zajednice za proučavanje elektroničkoga nasilja među mladima u zadnjih nekoliko godina raste, još uvijek nema konsenzusa autora o definicijama i načinima mjerenja navedene pojave (Hinduja i Patchin, 2015). Neki autori definiraju virtualno nasilničko ponašanje kriterijima klasičnoga vršnjačkog zlostavljanja, kao *opetovano* i *namjerno* nanošenje štete drugima računalom, mobilnim i drugim elektroničkim uređajima (Hinduja i Patchin, 2015; Smith i sur., 2008). S druge strane, neki autori zalažu se za definiranje elektroničkoga nasilja kao pojave koja uključuje širi set nasilnih ponašanja u virtualnom kontekstu. Tako Tokunaga (2010) elektroničkim nasiljem proglašava svako ponašanje koje zadiru u moderne tehnologije, u kojem komunikacija između pojedinaca ili skupina uključuje poruke agresivnoga ili neprijateljskoga karaktera, a namijenjene su nanošenju neugode ili povrede drugim osobama. Zbog naravi virtualnoga svijeta, izvjesna je vjerojatnost *ponavljanja doživljaja nasilja na istim događajima*. Iako objava sadržaja s ciljem omalovažavanja osobe predstavlja jednokratani nasilni čin, a ne nužno *opetovano* zlostavljanje, svaki novi komentar, broj pregleda i slične radnje mogu voditi ponovljenom doživljaju izloženosti nasilju. Također, drugi korisnici interneta kojima je takav sadržaj u nekom trenutku vidljiv mogu spomenutu objavu bilo kada prosljediti, objaviti ili učiniti dostupnom (Grigg, 2010). Nadalje, *namjera* "počinitelja" za nanošenje štete drugoj osobi izvršavanjem pritiska, uznemiravanjem ili zastrašivanjem ključan je element zlostavljanja koji ga razlikuje od ostalih agresivnih ponašanja (Patchin i Hinduja, 2015). Navedenu komponentu nije opravdano promatrati iz perspektive "žrtve", jer će ona vjerojatno percipirati da je nasilje kojem je izložena počinjeno s namjerom, čak i kada to zapravo nije. Treći element zlostavljanja uključuje štetu kao ishod nasilnoga ponašanja, a koja je često teže prepoznatljiva u virtualnom svijetu (Vandebosch i Van Cleemput, 2008). Naime, mladi koji se nasilnički ponašaju ne vide osobu kojoj nanose štetu, a ni posljedice takva ponašanja, čime zadržavaju emocionalnu distancu i pokazuju manjak empatičnih reakcija (Ovejero, Yubero, Larranaga i Moral, 2015). Prema tome, neki autori smatraju kako nije opravdano nastalu štetu promatrati iz perspektive "počinitelja", jer su oni obično skloni racionalizaciji i umanjivanju

posljedica svojih postupaka (Patchin i Hinduja, 2015). Zadnja komponenta zlostavljanja odnosi se na *neravnotežu snaga* između pojedinca koji čini i onoga na kojem se čini nasilje. Superiornost osobe koja čini nasilje proizlazi iz informatičke pismenosti ili posjedovanja multimedijских sadržaja (podataka, slika, videa i sl.) kojima je cilj nanijeti štetu. Također, nadmoć se u virtualnom okruženju pokazuje kontroliranjem tema u online diskusijama, izazivanjem sukoba slanjem neprimjerenih poruka ili višim statusom u virtualnim zajednicama (Shariff i Gouin, 2006.; Menesini i Nocentini, 2009). U skladu s navedenim, razne definicije nasilničkoga ponašanja u virtualnom okruženju te nepostojanje suglasnosti oko načina mjerenja toga fenomena predstavljaju izazov u operacionalizaciji elektroničkoga nasilja.¹

Rizična online ponašanja i aktivnosti u kojima mladi provode vrijeme u virtualnom okruženju dovodi u vezu teorija rutinskih aktivnosti (Cohen i Felson, 1979). Navedeni teorijski pristup prilagođen je virtualnom okruženju tako da se svakodnevnom upotrebom interneta, a posebice problematičnom upotrebom, povezuje češća izloženost adolescenata nasilničkim ponašanjima u virtualnoj sferi (Marcum, Higgins i Ricketts, 2010; Navarro i Jasinski 2012). Takvo teorijsko polazište pretpostavlja da do društveno neprihvatljivih ponašanja dolazi kada su kumulativno prisutni elementi *motiviranoga "počinitelja"* (osobe sklone vršenju namjernih neprihvatljivih radnji), *prikladne "mete"* (osobe koja je iz perspektive "počinitelja" percipirana kao ranjiva ili pogodna "žrtva") te *odsutnost odrađivača skrbnika* ili adekvatne zaštite koji bi eventualno spriječili takvo postupanje (npr. filtri). Naime, veća količina vremena provedena u određenim online aktivnostima povezana je s češćim sudjelovanjem u elektroničkom nasilju. Također, izostanak jasno definiranih pravila ponašanja u upotrebi interneta dovodi do dezinhibicija kod motiviranoga "počinitelja", i to tako da može potaknuti osobu na sudjelovanje u elektroničkom nasilju. Zastupnici ove teorije govore da elektronički mediji mogu biti oportuni prostori za motiviranoga "počinitelja" nasilja zbog manjka nadzora nad tehnologijom te komunikacijom i interakcijom u odnosu na potencijalne barijere u realnom svijetu (Espelage, Rao i Craven, 2013).

Predloženi teorijski okvir potvrđuju i dosadašnje empirijske spoznaje o vezi između ovisnosti o internetu kod mladih i njihove uključenosti u nasilna ponašanja u virtualnoj sferi. Tako se, primjerice, u istraživanju u Turskoj utvrđuje kako su veća količina vremena provedenog online (više od 3 sata svakodnevno), ali i viša razina ovisnosti o internetu kod srednjoškolaca, povezane s njihovom češćom uključenosti u elektroničko nasilje (Nartgün i Cicioğlu, 2015). Osim količine vremena provedenog na internetu, važnu ulogu imaju online aktivnosti u kojima mladi sudjeluju te se obrasci njihova po-

našanja nerijetko razlikuju po tim obilježjima. Tako se proučavanjem sudjelovanja mladih u online aktivnostima uočavaju značajne spolne razlike, prema kojima adolescenti češće pretražuju web stranice, igraju igre, skidaju filmove, dok adolescentice češće rabe internet za obrazovne i socijalne aktivnosti, poput društvenih mreža i slušanja glazbe (Lenhart i Madden, 2005). Nadalje, pojedini autori pronalaze povezanost između ovisnosti o internetu s količinom vremena provedenim na društvenim mrežama te igranju online igara (Müller i sur., 2016; Kuss, Van Rooij, Shorter, Griffiths i van de Mheen, 2013; Van Rooij, Schoenmakers, Van de Eijnden i Van de Mheen, 2010). Čestoća igranja online igara, uz izloženost nasilnim sadržajima tijekom igranja, koreliraju s učestalošću činenja i doživljavanja virtualnoga nasilja među adolescentima (Chang i sur., 2015).

Ovim istraživanjem nastojalo se ispitati postoje li spolne razlike u upotrebi online aktivnosti mladih (P1). Očekivane su značajne spolne razlike, u smislu da će mladići više rabiti internet za igre, pregledavanje sadržaja za odrasle i kladenje, a djevojke za društvene mreže, instant poruke, kupovinu i pisanje zadaća (H1). Ispitivala se i povezanost između određenih online aktivnosti i odabranih rizičnih ponašanja na internetu (P2). Pritom se očekivala značajna povezanost između količine vremena provedenog na društvenim mrežama te igranju online igara i više razine ovisnosti o internetu, kao i učestalosti doživljavanja i provođenja elektroničkoga nasilja (H2). Istraživanjem su ispitivane razlike u razinama ovisnosti o internetu s obzirom na ulogu mladih u elektroničkom nasilju (P3). Pretpostavilo se da će adolescenti s višim stupnjem ovisnosti o internetu osjetno češće sudjelovati u elektroničkom nasilju (bilo da ga čine, doživljavaju ili i čine i doživljavaju) od adolescenata koji imaju niži stupanj ovisnosti o internetu ili nisu o njemu ovisni (H3).

METODE

Sudionici istraživanja

Za odabir sudionika uzeta je strategija višeetapnog uzorkovanja, pri čemu je 9 škola izabrano jednostavnim slučajnim odabirom s popisa srednjoškolskih ustanova (e-Usmjeravanje, 2016), a zatim su na isti način izabrana po dva razreda škola u kojima se dio nastave odvija u računalnim učionicama.

U istraživanju je sudjelovalo 358 učenika srednjih škola, no zbog nediferenciranih vrijednosti odgovora na pojedinim skalama web anketnog upitnika iz analize podataka isključeni su odgovori 6 učenika, pa je u konačni uzorak ušlo 352 sudionika. Prema povratnim informacijama suradnika, u provedbi istraživanja nitko od sudionika nije odustao niti je odbio

sudjelovati. U istraživanju je sudjelovalo 55,4% mladića ($N = 195$) i 44,6% djevojaka ($N = 157$) iz Imotskog, Rijeke, Karlovca, Siska, Varaždina, Velike Gorice, Rovinja te Slavonskog Broda. Raspon dobi učenika kretao se od 15 do 20 godina, a prosječna dob sudionika bila je 17,06 godina ($SD = 1,17$). Od ukupnoga broja sudionika, trogodišnji smjer strukovne škole pohađalo je 14,2% ($N = 50$), četverogodišnji smjer njih 63,9% ($N = 225$), a gimnaziju 21,9% učenika ($N = 77$). Ukupni prosjek ocjena za prethodnu školsku godinu učenika bio je 3,73 ($SD = 0,71$). Iako je uzorak slučajno odabran i uvelike ne odstupa od uzorka cjelokupne populacije srednjoškolaca u Hrvatskoj,² reprezentativnost uzorka ograničena je s obzirom na to da su slučajnim odabirom u uzorak uključeni samo razredi u kojima se dio nastave održava u računalnim učionicama.

Postupak provedbe istraživanja

Nacrt istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Pravnoga fakulteta u Zagrebu, za upotrebu standardiziranih instrumenata dobivena je suglasnost autora, provedbu istraživanja metodom web ankete odobrili su ravnatelji škola i ono je provedeno uz pomoć nastavnika informatike kao dio nastavnoga sadržaja na informatičkim predmetima. U svrhu zaštite sudionika od mogućih štetnih posljedica sudjelovanja zbog osjetljivosti teme istraživanja, dogovorena je suradnja s organizacijama civilnoga društva koje pružaju psihološku pomoć (Hrabri telefon, Plavi telefon, Suncokret-OLJIN i Društvo "Naša djeca" Maksimir), čiji su kontakti bili priloženi na kraju web upitnika. U planiranju i provedbi istraživanja potpuno se poštovao Etički kodeks istraživanja s djecom (2003), prema kojem osobe od 14 i više godina samostalno mogu odlučivati o pristanku na sudjelovanje u istraživanju, a roditelje/skrbnike treba o tome obavijestiti.

Prije provedbe istraživanja učenici i roditelji bili su obaviješteni pisanim putem o svrsi i važnosti istraživanja, predviđenom trajanju od 15 minuta te sadržaju web upitnika. Sudionici su bili upoznati s pravom na anonimnost, tj. da se njihovi odgovori neće moći povezati s njima, i na dobrovoljnost, koja im je osigurana tako što su samostalno odlučivali žele li sudjelovati u istraživanju. Školama čiji su učenici sudjelovali u istraživanju elektroničkim je putem poslana brošura s rezultatima koja mogu iskoristiti ovisno o potrebama škola.

Instrumenti

Instrument ovog istraživanja uključivao je pitanja o *sociodemografskim obilježjima* sudionika: spol, godina rođenja, usmjerenje škole i razred koje sudionik pohađa, školski uspjeh, ponavljanje razreda, bračni i obrazovni status roditelja, procjena financijskoga stanja obitelji, upotreba medija za pristupanje internetu te dostupnost interneta kod kuće i u školi.

Konstruiran je dio upitnika za ispitivanje *online aktivnosti sudionika* koji sadrži 16 čestica. Njima se ispituje količina vremena provedena na internetu u pojedinim aktivnostima koje su navedene u Tablici 1. Na čestice se odgovara na ljestvici od 6 stupnjeva (0 = *Nikada*; 1 = *Manje od 1 sat*; 2 = *Više od 1 sat, ali manje od 2 sata*; 3 = *Više od 2 sata, ali manje od 3 sata*; 4 = *Više od 3 sata, ali manje od 4 sata*; 5 = *Više od 4 sata*). U ovom slučaju nije se mogao računati ukupan rezultat, s obzirom na činjenicu da su djeca i mladi online aktivnosti mogli provoditi istodobno (primjerice, dok pretražuju Internet, usporedno slušaju glazbu online).

Za procjenu ovisnosti o internetu iskorišten je *Test ovisnosti o internetu* (Young, 1998) (*Internet addiction test – IAT*), koji je sastavljen od 20 čestica na koje se odgovara na ljestvici od 0 do 5 (0 = *Nikada*; 1 = *Rijetko*; 2 = *Povremeno*; 3 = *Često*; 4 = *Vrlo često*; 5 = *Uvijek*), a ukupna ocjena kreće se od 0 do 100 te viši rezultat predstavlja višu razinu ovisnosti o internetu (npr. *Koliko često ostajete online duže nego što ste planirali?*). Rezultat od 0 do 19 označuje nepostojanje znakova ovisnosti; od 20 do 39 blage neproblematične znakove; od 40 do 69 predstavlja umjerenu razinu; dok rezultat od 70 do 100 pretpostavlja visoku razinu ovisnosti o internetu. Prema tome, rezultat manji od 40 označuje uobičajenu upotrebu, a jednak ili veći od 40 odražava prisutnost znakova ovisnosti o internetu. Na ukupnom uzorku ovog istraživanja pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) iznosila je $\alpha = 0,91$.

Elektroničko nasilje mjereno je *Upitnikom o doživljavanju i činjenju elektroničkoga nasilja* (Del Rey i sur., 2015) (*The European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire – ECIPQ*). Instrument ima 22 čestice koje ispituju razne oblike elektroničkoga nasilja (npr. krađa identiteta, socijalno isključivanje) u prethodna dva mjeseca. Upitnik sadrži dvije podskale (elektroničke viktimizacije te elektroničke agresije) koje mjere iste čestice vezane uz određena ponašanja, u prvoj skali iz percepcije osobe koja doživljava, a u drugoj one koja čini nasilje. Na čestice se odgovara na ljestvici od 5 stupnjeva (0 = *Nikada*; 1 = *Jednom ili dvaput*; 2 = *Jednom ili dvaput na mjesec*; 3 = *Jednom na tjedan*; 4 = *Više puta na tjedan*). Statističkim kriterijem, s obzirom na rezultate na spomenutim skalama, sudionici su svrstavani u jednu od uloga prema uključenosti: oni koji doživljavaju, čine te doživljavaju i čine nasilje. Sudionici čiji su rezultati jednaki ili viši od 2 na bilo kojoj čestici skale viktimizacije te rezultatima jednakim ili nižim od 1 na česticama skale agresije smatraju se "žrtvama" nasilja. Sudionici koji čine nasilje jesu oni čiji su rezultati jednaki ili veći od 2 na bilo kojoj čestici skale agresije te jednaki ili niži od 1 u svim stavkama skale viktimizacije. Sudionici koji ujedno doživljavaju i čine nasilje jesu oni s rezultatima na bilo kojoj čestici obiju skala jednakim

ili većim od 2. Pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) za skalu doživljavanja iznosila je 0,89, a za skalu činjenja elektroničkoga nasilja 0,88.

REZULTATI I RASPRAVA

Deskriptivni podaci

TABLICA 1
Spolne razlike prema količini vremena provedenog u online aktivnostima

U nastavku slijede deskriptivni podaci o aktivnostima mladih na internetu. Online aktivnosti u kojima sudionici provode više od 3, a manje od 4 sata jesu slušanje glazbe, gledanje filmova, društvene mreže i *instant* poruke.

Aktivnosti		N	M	SD	t
Slušanje glazbe	M	189	2,94	1,53	-3,779**
	Ž	154	3,55	1,43	
	Ukupno	343	3,22	1,52	
Društvene mreže	M	194	2,79	1,57	-5,399**
	Ž	155	3,68	1,50	
	Ukupno	349	3,19	1,60	
<i>Instant</i> poruke (npr. Viber, WhatsApp)	M	192	2,79	1,76	-2,472*
	Ž	156	3,26	1,77	
	Ukupno	348	3,00	1,78	
Gledanje filmova ili videa	M	191	2,68	1,51	-1,648
	Ž	155	2,95	1,56	
	Ukupno	346	2,80	1,54	
Pisanje domaće zadaće ili istraživanja	M	193	1,36	1,27	-2,888**
	Ž	155	1,77	1,38	
	Ukupno	348	1,54	1,33	
Igranje online igara	M	191	1,97	1,84	6,639**
	Ž	154	0,82	1,21	
	Ukupno	345	1,46	1,69	
Kupovina	M	190	0,82	1,23	-2,778**
	Ž	156	1,22	1,47	
	Ukupno	346	1,00	1,36	
Pregledavanje informativnih portala	M	192	0,94	1,10	0,077
	Ž	155	0,93	1,03	
	Ukupno	347	0,93	1,02	
Pretraživanje i pregledavanje sadržaja za odrasle	M	191	1,41	1,57	8,381**
	Ž	156	0,26	0,77	
	Ukupno	347	0,90	1,39	
Pregledavanje i slanje e-poruka	M	189	0,85	0,88	-1,433
	Ž	155	0,99	0,95	
	Ukupno	344	0,92	0,91	

(nastavak na sljedećoj stranici)

(nastavak s prethodne stranice)		N	M	SD	t
Chat room	M	189	0,83	1,47	2,964**
	Ž	156	0,41	1,05	
	Ukupno	345	0,64	1,31	
Internetski forumi	M	189	0,66	0,92	2,918**
	Ž	155	0,39	0,75	
	Ukupno	344	0,53	0,86	
Pregledavanje medicinskih informacija	M	191	0,37	0,76	-3,438**
	Ž	154	0,71	1,08	
	Ukupno	345	0,52	0,93	
Kockanje	M	190	0,55	1,20	4,212**
	Ž	155	0,11	0,54	
	Ukupno	345	0,35	0,98	
Vođenje osobne web stranice ili bloga	M	189	0,24	0,80	-1,417
	Ž	154	0,38	1,02	
	Ukupno	343	0,31	0,91	
Nagradne igre	M	192	0,21	0,73	1,148
	Ž	155	0,13	0,51	
	Ukupno	347	0,17	0,64	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Količina vremena u online aktivnostima: 0 = *Nikada*; 1 = *Manje od 1 sat*; 2 = *Više od 1 sat, ali manje od 2 sata*; 3 = *Više od 2 sata, ali manje od 3 sata*; 4 = *Više od 3 sata, ali manje od 4 sata*; 5 = *Više od 4 sata*.

Rezultati pokazuju kako postoje spolne razlike u aktivnostima u kojima mladi sudjeluju na internetu. Naime, djevojke provode više vremena na internetu od mladića na društvenim mrežama, u slušanju glazbe, razmjeni *instant* poruka, pretraživanju informacija za pisanje domaćih zadaća i medicinskih informacija te u kupovini. S druge strane, adolescenti značajno više od adolescentica provode vrijeme u igranju online igara, pretraživanju sadržaja za odrasle, online kockanju, na chatu i internetskim forumima (Tablica 1).

Nadalje, rezultati pokazuju kako kod 63,8% sudionika ne prijete rizik od ovisnosti. U toj se skupini nalaze učenici kod kojih *ne postoje znakovi ovisnosti* (24,7%) te oni koji pokazuju neproblematične *blage znakove ovisnosti* (39,1%). Druga skupina obuhvaća sudionike kod kojih postoje simptomi ovisnosti o internetu te njoj pripada više od trećine sudionika (36,2%). Unutar te skupine nalaze se sudionici koji pokazuju *umjerene znakove ovisnosti o internetu* (32,8%) i oni koji pokazuju *visoku razinu ovisnosti* (3,4%). Posebno zabrinjava visoka zastupljenost adolescenata koji pokazuju umjerene znakove ovisnosti, jer su upravo oni rizični za pojavu visoke razine ovisnosti o inter-

● **TABLICA 2**
Deskriptivni prikaz
spolnih razlika prema
razini ovisnosti o inter-
netu te sudjelovanju u
elektroničkom nasilju

Rizično online ponašanje	Spol	N	Min	Max	M	SD	t
Razina ovisnosti	M	195	0	90	32,26	18,36	-1,514
	Ž	153	0	90	35,16	16,91	
Doživljavanje nasilja	M	195	0	42	4,64	5,89	-0,804
	Ž	154	0	42	5,19	6,93	
Činjenje nasilja	M	195	0	44	4,91	6,72	1,416
	Ž	157	0	44	3,96	5,74	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

netu. Razmatrajući razine stupnja ovisnosti o internetu kod učenika, rezultati pokazuju kako u prosjeku sudionici pripadaju skupini s blagim neproblematičnim znakovima ovisnosti ($M = 33,53$; $SD = 17,77$).

Mladi uključeni u elektroničko nasilje razlikuju se s obzirom na tipične uloge sudjelovanja u nasilnom ponašanju na internetu. U skupini adolescenata koji doživljavaju elektroničko nasilje nalazi se 11,7% sudionika ($N = 41$), a 11,5% učenika ($N = 40$) provodi nasilnička ponašanja na internetu. Od svih ispitanih adolescenata, 27,5% ($N = 96$) ujedno doživljava i čini takva ponašanja, dok nešto manje od polovice sudionika (49,3%, $N = 172$) ne sudjeluje u elektroničkom nasilju.

Ovim istraživanjem nisu pronađene značajne spolne razlike u razini ovisnosti o internetu i sudjelovanju u elektroničkom nasilju (Tablica 2). Također, adolescenti i adolescentice ne razlikuju se u čestini sudjelovanja u nasilničkim ponašanjima na internetu, što korespondira s nalazima nekih istraživača (npr. Hinduja i Patchin, 2008; Smith i sur., 2008).

Povezanost između online aktivnosti i ovisnosti o internetu

Rezultati prikazani u Tablici 3 pokazuju kako postoji statistički značajna umjerena pozitivna povezanost između čestine upotrebe društvenih mreža ($r = 0,310$; $p < 0,01$) te igranja online igara ($r = 0,308$; $p < 0,01$) i ovisnosti o internetu kod adolescenata tako da se veća količina vremena provedena na društvenim mrežama i igrama povezuje s višom razinom ovisnosti o internetu kod mladih. Takav nalaz potvrđuju Kuss i suradnici (2013) navodeći kako provođenje vremena na društvenim mrežama i igranju online igara povećava rizik od ovisnosti o internetu, a to su ujedno aktivnosti u kojima mladi provode puno vremena. Tomu u prilog Ceyhan (2011) ističe kako upotreba interneta zbog zabave i društvenih interakcija može značiti faktor rizika za razvoj simptoma ovisnosti.

Uz aktivnosti spomenute u kontekstu postavljene hipoteze, rezultati pokazuju kako slušanje glazbe ($r = 0,349$; $p < 0,01$),

slanje *instant* poruka ($r = 0,324$; $p < 0,01$), online kupovina ($r = 0,159$; $p < 0,01$), razmjena e-poruka ($r = 0,151$; $p < 0,01$) te pretraživanje i pregledavanje sadržaja za odrasle ($r = 0,111$; $p < 0,05$) također koreliraju s ovisnosti o internetu. Beckmann (2013) navodi kako je glazba neizostavni element u životu adolescenata i oni je uključuju u raznim situacijama, a dosadašnja istraživanja nisu pokazala značajnu povezanost između ovisnosti o internetu i slušanja glazbe. Nadalje, rezultati pokazuju da navika slanja *instant* poruka korelira s upotrebom društvenih mreža ($r = 0,475$; $p < 0,01$). Može se pretpostaviti kako mladi na društvenim mrežama rabe opciju slanja *instant* poruka u komunikaciji, zbog čega je ta aktivnost također povezana s ovisnosti. Dobiveni rezultati o značajnoj povezanosti između vremena provedenog u online kupovini te pretraživanju sadržaja za odrasle ne iznenađuju, jer se online kupovina (Trotzke, Starcke, Müller i Brand, 2015) i ovisnosti o internetskoj pornografiji (Young i de Abreu, 2011) razmatraju kao oblici internetske ovisnosti.

Povezanost između online aktivnosti i elektroničkoga nasilja

Razmatrajući odnos između određenih online aktivnosti i uključenosti mladih u nasilje na internetu (Tablica 3), rezultati pokazuju nisku pozitivnu povezanost između upotrebe interneta za igranje igara ($r = 0,143$; $p < 0,01$) te upotrebe društvenih mreža ($r = 0,108$; $p < 0,05$) i izloženosti mladih virtualnom nasilju. Dakle, češće doživljavanje elektroničkoga nasilja među mladima korelira s duljim vremenom provedenim u spomenutim aktivnostima na internetu. Tomu u prilog idu nalazi Cartera i Wilsona (2015), koji društvene mreže ističu kao medij kojim se učenici često zlostavljaju. Isto tako, česta upotreba interneta za igre povezana je s povećanim sukobima adolescenata oko uspjeha u tim igrama, osobnih interesa i socijalnoga statusa, a takvi konflikti mogu lako eskalirati i rezultirati elektroničkim nasiljem (Liam, Cheng i Liu, 2013).

Uz te aktivnosti, utvrđeno je kako postoji značajna povezanost između količine vremena provedenog u slušanju glazbe ($r = 0,228$; $p < 0,01$), razmjeni *instant* poruka ($r = 0,191$; $p < 0,01$), vođenju osobne web stranice ili bloga ($r = 0,158$; $p < 0,01$), pregledavanju medicinskih informacija ($r = 0,141$; $p < 0,01$), online kupovini ($r = 0,126$; $p < 0,05$), gledanju filmova ili videa ($r = 0,119$; $p < 0,05$), internetskim forumima ($r = 0,116$; $p < 0,05$) te nagradnim igrama ($r = 0,115$; $p < 0,05$) i izloženosti mladih nasilju na internetu. Rezultat o dobivenoj korelaciji između slušanja glazbe i doživljavanja elektroničkoga nasilja može se komentirati čestim prikazom nasilja u glazbenim tekstovima i spotovima. Isto tako, YouTube se kao jedan od popularnijih

servisa za videozapise svrstava u društvene mreže, no moguće je da su sudionici tu mrežnu uslugu procjenjivali zasebno i time je doživjeli kao medij preko kojeg su često izloženi nasilju. Nadalje, nalaz o korelaciji između česte upotrebe aplikacija za *instant* poruke i čestoga doživljavanja elektroničkoga nasilja u skladu je s nekim sadašnjim rezultatima (Smith i sur., 2008). Uz to, neočekivano je utvrđena povezanost između pregledavanja medicinskih informacija i izloženosti mladih virtualnom nasilju. Naime, moguće je da su web stranice kojima su u žarištu medicinske teme (spolne bolesti, mentalno zdravlje i dr.) osmišljene kao forumi ili nude druge mogućnosti komentiranja, čime otvaraju prostor uvredama i drugim oblicima nasilja. Imajući na umu da doživljavanje nasilja može imati psihosomatske posljedice (npr. glavobolje, lupanje srca), moguće je da mladi s iskustvom izloženosti nasilju pretražuju medicinske portale kako bi si pomogli.

S druge strane, rezultati ne pokazuju značajnu povezanost između upotrebe društvenih mreža ($r = 0,098$; $p > 0,05$) i činjenja elektroničkoga nasilja među mladima, ali se ona – kako je i pretpostavljeno – javlja u igranju online igara ($r = 0,186$; $p < 0,01$). U pogledu odnosa između upotrebe društvenih mreža i provođenja nasilja, dobiveni rezultat nije konzistentan s nekim ranijim nalazima koji ih povezuju (Carter i Wilson, 2015). Budući da je utvrđeno kako količina vremena provedenog u razmjeni *instant* poruka ($r = 0,152$; $p < 0,01$) korelira s češćim provođenjem nasilja, možemo zaključiti da sudionici rabe *instant* poruke više od društvenih mreža za nasilno postupanje.

Uz navedene aktivnosti, rezultati pokazuju kako pretraživanje i pregledavanje sadržaja za odrasle ($r = 0,225$; $p < 0,01$), slušanje glazbe ($r = 0,195$; $p < 0,01$), gledanje filmova ($r = 0,146$; $p < 0,01$), online kupovina ($r = 0,136$; $p < 0,05$), kockanje na internetu ($r = 0,124$; $p < 0,05$) i nagradne igre ($r = 0,115$; $p < 0,05$) također značajno koreliraju s činjenjem virtualnoga nasilja. Naime, neki autori povezuju pretraživanje i izloženost seksualnom sadržaju na internetu s provođenjem i doživljavanjem elektroničkoga nasilja (Chang i sur., 2016), dok je ovim istraživanjem korelacija utvrđena samo za počinjenje nasilja. Online kockanje je i aktivnost koja je sama po sebi rizična, ali i rjeđe pristupačna adolescentima, jer zahtijeva posjedovanje kreditne kartice (Dodig i Ricijaš, 2011). Dobiveni rezultati pokazuju kako neki sudionici ipak sudjeluju u internetskom kockanju, a utvrđena je i korelacija takve aktivnosti s počinjenjem virtualnoga nasilja. Iz navedenoga proizlazi da učenici koji čine elektroničko nasilje pokazuju tendenciju rizičnoga ponašanja i u drugim aktivnostima, kao što su kockanje i pregledavanje pornografskoga sadržaja.

➔ **TABLICA 3**
Povezanost online
aktivnosti s rizičnim
ponašanjima na
internetu

Čestice	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1 Ovisnost o internetu	0,327**	0,310**	0,310**	0,053	0,063	0,066	0,102	0,090	0,324**	0,106	0,111*	-0,007	0,151**	0,279**	0,349**	0,159**	0,308**	0,016
2 Doživljavanje nasilja	-	0,584**	0,108*	0,069	0,115*	0,043	0,116*	0,158**	0,191**	0,141**	0,100	0,065	0,041	0,119*	0,228**	0,126*	0,143**	0,080
3 Činjenje nasilja	-	-	0,098	0,124*	0,117*	0,089	0,065	0,077	0,152**	0,077	0,225**	0,062	-0,012	0,146**	0,195**	0,136*	0,186**	-0,019
4 Društvene mreže	-	-	-	0,095	-0,007	0,096	0,054	0,099	0,475**	0,065	-0,039	0,020	0,193**	0,254**	0,496**	0,235**	0,019	0,095
5 Kockanje	-	-	-	-	0,426**	0,231**	0,104	0,117*	0,072	0,106*	0,293**	0,192**	0,121*	0,040	0,037	0,103	0,128*	0,037
6 Nagradne igre	-	-	-	-	-	0,314**	0,171**	0,238**	0,061	0,379**	0,189**	0,250**	0,250**	0,038	0,041	0,148**	0,106	0,125*
7 Chat room	-	-	-	-	-	-	0,264**	0,162**	0,084	0,114*	0,185**	0,115*	0,205**	0,143**	0,193**	0,130*	0,219**	0,121*
8 Internetški forumi	-	-	-	-	-	-	-	0,302**	0,093	0,223**	0,125*	0,243**	0,327**	0,176**	0,200**	0,201**	0,218**	0,196**
9 Vođenje bloga	-	-	-	-	-	-	-	-	0,057	0,228**	-0,010	0,150**	0,203**	0,200**	0,231**	0,137*	0,035	0,150**
10 Instant poruke	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,078	0,052	0,008	0,142**	0,278**	0,441**	0,317**	0,091	0,066
11 Med. informacije	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,168**	0,444**	0,231**	0,181**	0,178**	0,078	0,032	0,354**
12 Sadržaji za odrasle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,189**	0,074	0,100	0,091	0,002	0,222**	0,056
13 Informativni portali	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,268**	0,245**	0,133*	0,063	0,100	0,430**
14 E-pošta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,236**	0,245**	0,238**	0,139*	0,280**
15 Filmovi ili videa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,512**	0,272**	0,338**	0,253**
16 Glazba	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,351**	0,170**	0,230**
17 Kupovina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,078	0,175**
18 Online igre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,048
19 Pisanje zadaće	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Razlike u činjenju i doživljavanju nasilja s obzirom na razine ovisnosti o internetu

Analiza varijance upozorava na to da postoje statistički značajne razlike među skupinama, kao što je prikazano u Tablici 4. Analiza je provedena na prosječnim rezultatima činjenja i doživljavanja nasilja, a s obzirom na izrazito nizak broj sudionika u skupini s visokom razinom ovisnosti pridruženi su skupini s umjerenom razinom ovisnosti. Grupe mladih koje sudjeluju u elektroničkom nasilju, neovisno o tome doživljavaju li ga ili čine elektroničko nasilje, statistički se značajno razlikuju po stupnju razine ovisnosti o internetu. Rezultati Scheffeova *post-hoc* testa pokazuju da se sve skupine razine ovisnosti o internetu (nema ovisnosti, blaga ovisnost i umjerena i visoka ovisnost) značajno razlikuju s obzirom na doživljavanje elektroničkoga nasilja. Istim *post-hoc* testom utvrđeno je kako se kod činjenja elektroničkoga nasilja značajno razlikuju sudionici u skupini kod kojih ne postoje znakovi ovisnosti od skupine sudionika s blagom razinom ovisnosti te da se skupina bez znakova ovisnosti značajno razlikuje od sudionika u skupini s umjerenom i visokom razinom znakova ovisnosti. Mladi koji pokazuju blagu, umjerenu ili visoku razinu ovisnosti o internetu značajno češće čine elektroničko nasilje od mladih kod kojih ne postoje znakovi ovisnosti, što se poklapa s postavkama teorije rutinskih aktivnosti.

● TABLICA 4
Razlike u činjenju i doživljavanju elektroničkoga nasilja s obzirom na razine ovisnosti o internetu

Razine ovisnosti o internetu	Činjenje elektroničkoga nasilja			Doživljavanje elektroničkoga nasilja		
	N	M	SD	N	M	SD
Nema ovisnosti	157	0,24	0,426	157	0,27	0,442
Blaga razina ovisnosti	133	0,47	0,608	133	0,49	0,615
Umjerena i visoka razina ovisnosti	62	0,67	0,689	62	0,74	0,649
	$F = 15,383$			$F = 17,349$		
	$df = 2$			$df = 2$		
	$p = 0,000$			$p = 0,000$		

Marcum i suradnici (2010) navode kako su mladi čiji obrasci ponašanja na internetu u specifičnim segmentima imaju karakteristike ovisnosti češće izloženi virtualnom nasilju ili čine virtualno nasilje (Marcum i sur., 2010). Takvu spoznaju potvrđuju Chang i suradnici (2015), navodeći kako je ovisnost o internetu kod mladih statistički značajno povezana s učestalosti njihove uključenosti u elektroničko nasilje, neovisno o tome nalaze li se oni u ulozi adolescenata koji doživljavaju, čine ili istodobno doživljavaju i provode takva ponašanja u virtualnom svijetu. Naime, mladi koji samo provode više vremena na internetu u određenim online aktivnostima nisu sami po sebi rizični za sudjelovanje u elektroničkom nasilju. Umjesto

toga, kompulzivna i štetna upotreba interneta u određenom virtualnom kontekstu i u interakciji s drugim korisnicima interneta povećava rizik od izloženosti virtualnim nasilničkim ponašanjima (Holt i Bossler, 2008).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kvantitativno istraživanje s adolescentima na području Republike Hrvatske provedeno je da se ispituju odnosi između sudjelovanja u različitim online aktivnostima i rizičnih ponašanja na internetu. Kada su na internetu, mladi najčešće slušaju glazbu, posjećuju društvene mreže, služe se *instant* porukama te gledaju filmove i videa (u prosjeku 2 do 3 sata dnevno). Rezultati su pokazali visoku prevalenciju ovisnosti o internetu (36,2%) i elektroničkoga nasilja (50,7%) na slučajno izabranom uzorku učenika 9 srednjih škola u Hrvatskoj. Za navedena rizična ponašanja nalazi stranih istraživanja na reprezentativnim uzorcima pokazuju višestruko niže stope prevalencije (Tsitsika i sur., 2014; Del Rey i sur., 2015). Istraživanje je transversalno, čime pokazuje određena ograničenja zbog provedbe u jednoj vremenskoj točki i nemogućnosti generalizacije rezultata na populaciju srednjoškolaca. Ipak, škole i razredi izabirani su slučajnim odabirom te su sudionici u dobivenom uzorku izjednačeni po spolu, a zastupljenost škola prati omjer prema vrsti škola na razini Republike Hrvatske. Nadalje, odsutnost anketara vodila je nedostatku podataka o uvjetima u kojima su učenici ispunjavali web upitnik, što bi se ubuduće moglo izbjeći traženjem povratne informacije od nastavnika. Usprkos ograničenjima, rezultati ovoga istraživanja pridonose razumijevanju aktivnosti i rizičnih ponašanja mladih na internetu te odnosu elektroničkoga nasilja i razine ovisnosti o internetu.

Praktične implikacije istraživanja moguće su na području prevencije i tretmana rizičnih online ponašanja s obzirom na nalaz visoke prevalencije sudionika koji pokazuju znakove ovisnosti. Prema tome, potrebno je poticanje kvalitetnijih načina provođenja slobodnoga vremena izvan virtualnoga svijeta, ali i odgovorne upotrebe modernih tehnologija i izbora pozitivnih medijskih sadržaja kako bi se spriječio rizik.

Rezultati su pokazali kako je slanje *instant* poruka povezano sa sudjelovanjem u elektroničkom nasilju, dok je veća upotreba društvenih mreža povezana samo s češćim doživljavanjem nasilja. To može značiti da se nasilje sve više događa u izravnoj komunikaciji, zbog čega je važno staviti naglasak na učenje komunikacijskih vještina i konstruktivnih načina rješavanja sukoba u virtualnom kontekstu. Uvođenje novih sadržaja u odgovornu upotrebu modernih tehnologija i spe-

cificnosti virtualne komunikacije pridonosi prevenciji nasilnih ponašanja među mladima, pa je važno razvijati kvalitetne programe na ovom području uz obveznu evaluaciju primjene u praksi. Povezanost doživljavanja elektroničkoga nasilja i pregledavanja medicinskih informacija upućuje na mogućnost da pretraživanje takvih sadržaja pokazuje potrebu mladih za informiranjem ili pomoći, pa bi bilo korisno ovaj odnos ispitati u budućim istraživanjima. Posebice treba unaprijediti mogućnosti detektiranja i tretmana mladih koji doživljavaju elektroničko nasilje te im omogućiti stručne informacije o načinima rješavanja njihovih problema.

Osim povezanosti online aktivnosti s rizičnim ponašanjima na internetu, važno je napomenuti kako su istraživanjem utvrđene statistički značajne razlike između grupa sudionika u elektroničkom nasilju. Dobiveni rezultati upućuju na višestruke probleme mladih u virtualnom svijetu te potvrđuju *teoriju rutinskih aktivnosti* jer povezuju određene aktivnosti s pojavom elektroničkoga nasilja i ovisnosti o internetu. Nadalje, nalazi istraživanja pokazuju kako mladi s višom razinom stupnja ovisnosti o internetu češće sudjeluju u elektroničkom nasilju (neovisno doživljavaju li ili čine nasilje), što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Prema tome, važno je staviti naglasak na edukaciju i mladih i njihovih roditelja, jer su ovisnost o internetu i elektroničko nasilje posljedica nedostatka kontrole u virtualnom svijetu, a roditelji često nemaju znanja za administriranje sigurnosnih postavki kako bi se uspostavila određena kontrola. Osim roditelja, stručnjaci su nerijetko manje informatički pismeni od mladih s kojima rade, stoga su im potrebne dodatne informacije i edukacije kako bi adekvatno mogli intervenirati te pružiti podršku i pomoć mladima i njihovim roditeljima/skrbnicima.

U svrhu produblivanja spoznaja o fenomenima elektroničkoga nasilja i ovisnosti o internetu predlažu se dodatna istraživanja koja bi ispitala načine na koje mladi sudjeluju u pojedinim aktivnostima, strategije suočavanja s doživljenim elektroničkim nasiljem, kao i proučavanje motiva zbog kojih se mladi izlažu čimbenicima razvoja ovisnosti o internetu i elektroničkom nasilju te kako ono djeluje na njihovu psihološku dobrobit.

Ovo istraživanje potvrđuje da su mladima interakcije u online okruženju sastavni dio svakodnevnoga života. Višestruku korist postigla bi ulaganja u senzibilizaciju i edukaciju mladih ljudi kako bi aktivno sudjelovali u planiranju i provođenju programa prevencije uz pomoć modernih tehnologija. Upravo bi planiranje inovativnih programa kojima bi se virtualno okruženje iskoristilo za pozitivne i proaktivne pristupe mogao biti odgovarajući model za populaciju mladih.

BILJEŠKE

¹ U ovom će se radu s obzirom na izabranu operacionalizaciju rabiti pojam elektroničko nasilje.

² U 2014./2015. godini u Hrvatskoj je 46,3% učenika pohađalo četve-rogodišnji smjer škole, 21,2% trogodišnji smjer te 32,6% učenika gimnaziju (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2016).

LITERATURA

Beckmann, H. B. (2013). Music, adolescents and health: Narratives about how young people use music as a health resource in daily life. *Centre for Music and Health Publication Series*, 6(5), 95–116.

Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *American Journal of Psychiatry*, 165(3), 306–307. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2007.07101556>

Buljan Flander, G., Ćosić, I. i Profaca, B. (2009). Exposure of children to sexual content on the Internet in Croatia. *Child Abuse & Neglect*, 33(12), 849–856. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.06.002>

Carter, J. M. i Wilson, F. L. (2015). Cyberbullying: A 21st century health care phenomenon. *Pediatric Nursing*, 41(3), 115–125.

Ceyhan, A. A. (2011). University students' problematic Internet use and communication skills according to the internet use purposes. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(1), 69–77.

Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Huang, T. F. i Pan, Y. C. (2015). Online gaming and risks predict cyberbullying perpetration and victimization in adolescents. *International Journal of Public Health*, 60(2), 257–266. <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0643-x>

Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M. i Chiang, J. T. (2016). Predictors of unwanted exposure to online pornography and online sexual solicitation of youth. *Journal of Health Psychology*, 21(6), 1107–1118. <https://doi.org/10.1177/1359105314546775>

Cohen, L. E. i Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608. <https://doi.org/10.2307/2094589>

Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Smith, P. i Guarini, A. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141–147. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.065>

Dodig, D. i Ricijaš, N. (2011). Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), 103–125.

Državni zavod za statistiku (2016). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2016., Prvi rezultati. Priopćenje, LIII(2.3.2.)*. Dostupno na <http://www.dzs.hr/>

Espelage, D. L., Rao, M. A. i Craven, R. G. (2013). Theories of cyberbullying. U S. Baum, D. Cross i J. Walker (Ur.), *Principles of cyberbullying research: Definitions, measures, and methodology* (str. 49–68). New York: Routledge.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 26 (2017), BR. 1,
STR. 59-78

VEJMEKLA, L., STRABIĆ,
N., JAZVO, M.:
ONLINE AKTIVNOSTI...

E-Usmjeravanje (2016). *Srednje škole*. Dostupno na <http://e-usmjera vanje.hzz.hr/srednje-skole>

Greenfield, P i Yan, Z. (2006). Children, adolescents, and the Internet: A new field of inquiry in developmental psychology. *Developmental Psychology*, 42(3), 391–394. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.3.391>

Grigg, D. W. (2010). Cyber-aggression: Definition and concept of cyberbullying. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20(2), 143–156. <https://doi.org/10.1375/ajgc.20.2.143>

Guan, S. S. A. i Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: Risks and opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(4), 351–356. <https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e32832bd7e0>

Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2015). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Holt, T. J. i Bossler, A. M. (2008). Examining the applicability of lifestyle-routine activities theory for cybercrime victimization. *Deviant Behavior*, 30(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/01639620701876577>

Kuss, D. J., Van Rooij, A. J., Shorter, G. W., Griffiths, M. D. i van de Mheen, D. (2013). Internet addiction in adolescents: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(5), 1987–1996. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.04.002>

Lenhart, A. i Madden, M. (2005). *Teen content creators and consumers. PEW internet project data memo*. Dostupno na mrežnoj stranici Pew Research Center: http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2005/PIP_Teens_Content_Creation.pdf

Liam, L. T., Cheng, Z. i Liu, X. (2013). Violent online games exposure and cyberbullying/ victimization among adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(3), 159–165. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0087>

Marcum, C. D., Higgins, G. E. i Ricketts, M. L. (2010). Potential factors of online victimization of youth: An examination of adolescent online behaviors utilizing Routine Activity Theory. *Deviant Behavior*, 31(5), 381–410. <https://doi.org/10.1080/01639620903004903>

Menesini, E. i Nocentini, A. (2009). Cyberbullying definition and measurement: Some critical considerations. *Journal of Psychology*, 217(4), 230–232. <https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.230>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2016). *Vodič kroz sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

Müller, K. W., Dreier, M., Beutel, M. E., Duven, R., Girait, S. i Wölfling, K. (2016). A hidden type of internet addiction? Intense and addictive use of social networking sites in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55(A), 172–177. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.09.007>

Nartgün, Ş. i Cicioğlu, M. (2015). Problematic Internet use and cyber bullying in vocational school students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(3), 10–26. <https://doi.org/10.15345/iojes.2015.03.018>

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 26 (2017), BR. 1,
STR. 59-78

VEJMEĽKA, L., STRABIĆ,
N., JAZVO, M.:
ONLINE AKTIVNOSTI...

Navarro, J. N. i Jasinski, J. L. (2012). Going cyber: Using Routine Activities Theory to predict cyberbullying experiences. *Sociological Spectrum*, 32(1), 81–94. <https://doi.org/10.1080/02732173.2012.628560>

Ovejero, A., Yubero, S., Larrañaga, E. i Moral, M. V. (2015). Cyberbullying: Definitions and facts from a psychosocial perspective. U R. Navarro, S. Yubero i E. Larrañaga (Ur.), *Cyberbullying across the globe* (str. 1–31). Cham: Springer International Publishing AG.

Patchin, J. W. i Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69–74. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.013>

Petry, N. M., Rehbein, F., Gentile, D. A., Lemmens, J. S., Rumpf, H. J., Mößle, T. i Auriacombe, M. (2014). An international consensus for assessing internet gaming disorder using the new DSM-5 approach. *Addiction*, 109(9), 1399–1406. <https://doi.org/10.1111/add.12457>

Shariff, S. i Gouin, R. (2006). Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, new technologies and cyber-safety in schools. *Atlantis*, 31(1), 27–37.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. i Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277–287. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>

Trotzke, P., Starcke, K., Müller, A. i Brand, M. (2015). Pathological buying online as a specific form of internet addiction: A model-based experimental investigation. *PloS one*, 10(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0140296>

Tsitsika, A., Janikian, M., Schoenmakers, T. M., Tzavela, E. C., Olafsson, K., Wójcik, S., Macarie, G. F., Tzavara, C. i Richardson, C. (2014). Internet addictive behavior in adolescence: A cross-sectional study in seven European countries. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 17(8), 528–535. <https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0382>

Van Rooij, A. J., Schoenmakers, T. M., Van de Eijnden, R. J. i Van de Mheen, D. (2010). Compulsive Internet use: The role of online gaming and other internet applications. *Journal of Adolescent Health*, 47(1), 51–57. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.12.021>

Vandebosch, H. i Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(4), 499–503. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0042>

Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3), 237–244. <https://doi.org/10.1089/cpb.1998.1.237>

Young, K. S. (1998). *Caught in the Net: How to recognize the signs of internet addiction—and a winning strategy for recovery*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Young, K. S. i de Abreu, C. N. (2011). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. New York: John Wiley & Sons.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 26 (2017), BR. 1,
STR. 59-78

VEJMEKLA, L., STRABIĆ,
N., JAZVO, M.:
ONLINE AKTIVNOSTI...

Online Activities and Risk Behaviors among Adolescents in the Virtual Environment

Lucija VEJMEKLA
Faculty of Law, Zagreb
Nives STRABIĆ, Marija JAZVO
Zagreb

Internet addiction and cyberbullying among youth are phenomena that show a significant increase owing to the development of technology and the wide accessibility of the Internet. Research was conducted among adolescents (N = 352) in 9 randomly selected high schools in Croatia, with the aim of investigating the relationship between habitual Internet use and online risk behaviors among adolescents. The standardized measuring instruments used in the research were the Internet addiction test (Young, 1998) and The European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (Del Rey et al., 2015) and questions about socio-demographic characteristics of respondents and online activities. The results show that 36.2% of the participants exhibit different symptoms of Internet addiction, while 50.7% of them partake in various forms of cyberbullying. Furthermore, it is established that the amount of time spent on the Internet on instant messaging, watching movies/videos, listening to music and playing online games correlates both with Internet addiction and with participating in cyberbullying among young people. The research confirmed the assumptions of the theory of routine activities and the results indicate that perpetrators of cyberbullying show a tendency to risky behavior also in other online activities. The paper presents the relationship between the level of Internet addiction and experience of cyberbullying and provides guidelines for future research in this area.

Keywords: Internet addiction, cyberbullying, online activities, adolescents

Međunarodna licenca / International License:
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)